

"Özkaya, Doç. Dr. Yücel

" XVIII. yüzyılda Mütessesimlik Mütessesimi"
AÜ DTCF Dergisi.

1970/28 sayı 3/4 s.f. 369-390

• II. Mahmud
• Mütessesimlik

Çadira, Doç. Musa

" II. Mahmud döneminde Mütessesimlik Kurumu " AÜ. DTCF. Dergisi

1970/28 sayı 3-4 s.f. 287-296

II. MAHMUT DÖNEMİNDE MÜTESELLİMLİK KURUMU

Dr. Musa ÇADIRCI

Osmanlı yönetim kurumlarından birisi olan mütesellimlik, onaltıncı yüzyılın ikinci yarısından sonra karşımıza çıkmakta ve Tanzimat'ın ilân edildiği 1839 yılına kadar varlığını sürdürmektedir. Görebildiğimiz kadarı ile bu kurum üzerinde derinlemesine bir araştırma yapılmış değildir. Osmanlı kurumları hakkında bilgi veren genel tarih kitapları ile bazı kroniklerde mütesellimlikle ilgili olarak yazılanlar, bu kurumun nasıl işlediğini, ne gibi sorunlar ortaya çıkardığını yeterince ortaya çıkarmamaktadır¹.

Elimizde bulunan bilgilerden anlaşıldığına göre 16. yüzyılın ikinci yarısından beri vali, bazen de sancak beyleri görevleri başına gidinceye kadar kendilerine vekâleten atandıkları bölgenin idaresini geçici bir süre için adamlarından birisine veriyorlar ve bunlara "mütesellim" unvanı veriliyordu².

17. yüzyıldan beri birçok Osmanlı kurumunda önemli değişiklikler yapılmış, bu arada mütesellimlik de yeni bir görünüm kazanmıştır. Özellikle 1627'den sonra yüksek yönetim kademelerinde görev almaları gerekenlerin sayıları çok artmış, bunlara rütbelerine uygun görevler bulma zorluğu ortaya çıkmıştı. Vali olmaları gerekirken boş eyâlet bulunmamasından ötürü kendilerine görev verilmeyen bir çok bey ve paşalara bazı sancakların idarî gelirleri "arpalık" olarak verilmiştir³. Çoğu kez rütbeleriyle uygunluk göstermeyen bu görevlere kendileri gitmemişler, adamlarından birisini yerlerine göndermişlerdir. Bazen de vezir rütbesinde bulunan ileri gelenlere asıl görevleri yanı sıra ek bir gelir olarak ülkenin bazı sancakları verilir olmuştu. Buraların idare işlerini böyleleri doğrudan doğruya adamlarından birine ya da o bölgenin ileri gelenlerinden birisine bira-

1 Yaman, Talât Mümtaz; Osmanlı İmparatorluğu Teşkilatında Mütesellimlik Müessesesine Dair, Türk Hukuk Tarihi Dergisi c. I, Ankara 1944, s. 75-105. Bu makale daha çok Kastamonu Şer'iyye Sicillerinden yararlanılarak hazırlanmış olup, mütesellimliğin ortaya çıkışı, geçirdiği değişiklikler ile ilgili önemli bilgileri kapsamaktadır.

2 Yaman T, M.; a. g. makale, s. 77.

3 Arpalık, asıl maaşa ek bir gelir olarak (Atının arpa parası karşılığı) yüksek rütbeli devlet görevlilerine (Vali, vezir ve kadılarına) bir bölge gelirinin bırakılması demektir.

06 MART 1993

XVIII. YÜZYILDA MÜTESELLİMLİK MÜESSESESİ

Doç. Dr. Yücel ÖZKAYA

Mütesellimlik, XVI. yüzyılın sonlarından Tanzimat dönemine kadar Osmanlı İmparatorluğunda mevcudiyetini devam ettirmiş olan bir müessesedir. Mütesellim, aslında beylerbeyinin, sancak beyinin vekili olan kişidir.

Mütesellimlikle ilgili olarak şimdiye kadar yapılan tedkikler arasında yalnız sayın Talat Mümtaz Yaman'ın yazmış olduğu "Mütesellimlik Müessesesine Dair" adlı bir etüd bulunmaktadır. Ancak, yazar bu makalesinde, XVIII. yüzyıldaki mütesellimlik müessesesinden ve mütesellimlerin durumundan birkaç cümle ile bahsetmekte olup müessesenin XVIII.yüzyıldaki durumunu aydınlatamamaktadır. Yazar, 1676 ya kadar olan süre için mütesellimlik müessesesi ile ilgili vesikalar ile örnekler sunmakta ve 1769 senesine ait bir örnek vermekte, daha sonra birden 1808 yılına geçmektedir. Bundan da yazarın XVIII. yüzyıl vesikalarına bakmadığı ve bu kısmı boş bıraktığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Talat Mümtaz Yaman, XVIII. yüzyıldan bahsederken" daha mühim şahıslara ve hemen ekseriyetle Dergâh-ı Âlî kapıcıbaşılığı payesini haiz kimselere ihale olunduğu görülmektedir¹. Gene, aynı yazar, bu devirde (deviri zikretmiyor) ve daha sonraki devirlerde kapıcıbaşı olamayanlara da mütesellimlik görevinin verildiğini zikretmekte ve "XII. (XVIII.) asrın sonlarına doğru, memleket âyanından ve ileri gelenlerden ve hatta pâye sahibi olmayanlardan mütesellim olanlar da vardı" demektedir.² Oysa, memleket âyanının ve ileri gelenlerin mütesellimlikleri elde edişleri, XVIII. yüzyılın başları, ortaları ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısı olup, tersine, XVIII. yüzyılın sonlarında dergâh-ı âlî kapıcıbaşılıkları, ve daha yüksek memurların mütesellim oldukları görülür. Hernekadar, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, dergâh-ı âlî kapıcıbaşılıklarından, mutasarrıflardan mütesellimler var idiyse de, bunlar istisna olup, yaygın ve geçerli olan husus, bizim incelediğimiz XVIII. yüzyılda yerli hanedanların mütesellimlikleri ele geçişleri noktasında toplanmakta olup, bunları örneklerle göstereceğiz. Sayın Talat Mümtaz Yaman, Kastamonu ve Çorum sicillerine dayalı bu

¹ Yaman, Talat Mümtaz; Mütesellimlik Müessesesine Dair, Ankara, 1944, Türk Hukuk Dergisi, c. 1 (1941-1942), sh. 80.

² Aynı yazar, aynı makale, sh. 81